

รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา*

A MODEL OF GOOD FOLLOWERSHIP REINFORCEMENT ACCORDING TO BUDDHADHAMMA
FOR TEACHERS UNDER OFFICE OF PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA

พระเจษฎา ญาณิสโร

Phra Jedsada nanissaro

ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Doctor of Philosophy Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: jedsada4334@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 2) พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 3) ตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีโดยมีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 ท่าน การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 379 คน โดยการสุ่มอย่างง่ายแบบเป็นระบบ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์ทางสถิติ คือ หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า:

1. ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากด้านที่มีปัญหามากไปหาด้านที่มีปัญหาน้อยได้ ดังนี้ ผู้ตามแบบเฉื่อยชาทำงานแล้วหยุดต้องบอกหรือสั่งใหม่จึงทำต่อมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ผู้ตามแบบเอาตัวรอดไม่มีจุดยืนที่แน่นอนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ผู้ตามแบบห่างเหินมีความอิสระมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ผู้ตามแบบปรับตามทำตามคำสั่งโดยไม่คำนึงว่าเป็นงานประเภทไหนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด และผู้ตามแบบมีประสิทธิผลมีความเอาใจใส่ในการทำงานมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

* Received December 15, 2022; Revised December 15, 2022; Accepted December 26, 2022

2. การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1. หลักการ 2. วัตถุประสงค์ 3. แนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย 1) แบบภาวะผู้ตาม 2) หลักพุทธธรรม 3) การเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรม 4. เงื่อนไขแห่งความสำเร็จ

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความถูกต้องอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความเหมาะสมและด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

คำสำคัญ: รูปแบบการเสริมสร้าง; ภาวะผู้ตาม; หลักพุทธธรรม

ABSTRACT

The objectives of this research are: 1) to study the state of followership of teachers in schools under Primary Educational Service Area, 2) to develop a model of good followership reinforcement according to Buddhaddhamma for teachers in schools under Primary Educational Service Area, and 3) to evaluate the model of good followership reinforcement according to Buddhaddhamma for teachers in schools under Primary Educational Service Area. The mixed research methods were applied in this study. The qualitative data were collected from documents, in-depth interviews with 5 school administrators, and group discussions with 10 experts by using documentary study form and interview form. The quantitative data were collected by questionnaires from 379 school administrators obtained by simple random sampling. The data were analyzed by percentage, mean, standard deviation, and content analysis.

The research results showed that:

1. The state of followership of teachers in schools under Primary Educational Service Area was at a high level overall. When considered in details by descending order, the highest level was on Inactive follower: to be assigned and reminded in the work repeatedly, followed by Survivor follower: not to have self-confidence and stand-point, independent follower: to prefer independence, Dependent follower: not to classify kinds of work, and Effective follower: to pay attention to work respectively.

2. The development of a model of good followership reinforcement according to Buddhaddhamma for teachers in schools under Primary Educational Service Area consists of 4 parts; 1) Principle, 2) Objective consisting 2 factors: (1) Followership and (2)

Buddhadhamma principles, 3) Good followership reinforcement according Buddhadhamma, and 4) Conditions to success.

3. The total evaluation result of the model of good followership reinforcement according to Buddhadhamma for teachers in schools under Primary Educational Service Area was at a high level. In details, the highest level was on Utility, followed by Accuracy, Suitability, and Feasibility respectively.

Keywords; form of reinforcement; follower status; Buddhist principles

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) และพ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 ในหมวด 5 การบริหารจัดการศึกษา มาตรา 39 ได้กำหนดให้กระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ วิชาการ งบประมาณ บริหารงานบุคคล และบริหารทั่วไปให้แก่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และโรงเรียนโดยตรงทำให้โรงเรียนมีอำนาจในการบริหาร และจัดการศึกษาด้วยตนเองมากขึ้นผู้บริหารจึงจะต้องปรับบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะผู้นำของโรงเรียน และต้องมีการพัฒนาครูซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามควบคู่กันไป เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาวะผู้ตาม (Followership) มีความสำคัญ และเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ (Leadership) เพราะมนุษย์ทุกคนรวมทั้งคนที่เป็นผู้นำล้วนแต่เคยเป็นผู้ตามตามมาก่อนในช่วงใดช่วงหนึ่ง และคนส่วนใหญ่แม้จะดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจสูงแต่ก็ยังมีบุคคลที่อยู่ในฐานะเป็นนาย หรือผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปอีกเช่นกันจึงกล่าวได้ว่าคนเรามีโอกาสในการเป็นผู้ตามได้บ่อยมากกว่าที่จะเป็นผู้นำ และจากผลการวิจัยของเคลลี ได้พบว่าความสำเร็จขององค์กรนั้นร้อยละ 90 เกิดจากการทำงานของผู้ตาม และอีกร้อยละ 10 เป็นผลมาจากการบริหารของผู้บังคับการจะเห็นว่าการมีผู้นำที่มีประสิทธิภาพเพียงอย่างเดียวไม่พอที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จได้ แต่จะต้องมีผู้ตามที่เป็นผู้ลงมือทำที่มีประสิทธิภาพด้วยองค์กรจึงจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อมาพิจารณาในบริบทของโรงเรียนผู้นำองค์กรได้แก่ผู้บริหารโรงเรียนโดยมีลักษณะงานเกี่ยวกับการวางแผนการดำเนินงาน การประสานงาน การควบคุมดูแล การนิเทศงาน ตลอดจนการติดตาม และประเมินผล และในส่วนผู้ตามคือครูที่ต้องปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา

การบริหารให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพบุคคลในโรงเรียนหรือครูจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ อาจกล่าวได้ว่า “บุคคลเป็นหัวใจของการบริหาร” เพราะบุคคลเป็นผู้ดำเนินการควบคู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ และการจัดการต่าง ๆ การบริหารงานในโรงเรียนจึงควรบริหาร “แบบทุกคนมีส่วนร่วม” โดยพิจารณาจัดทำภารกิจให้ชัดเจนครอบคลุมงานทั้งหมด และมีการกำหนดกลุ่มงานที่มีความสอดคล้องกัน มีการบริบทที่มีสายบังคับบัญชา และการประสานคน เพื่อให้เกิดความคล่องตัว ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา มีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาตามกฎหมายเพื่อให้งานสำเร็จเกิดประสิทธิภาพ รองผู้อำนวยการสถานศึกษาสามารถจัดระบบงาน และหัวหน้างานต้องใช้ความรู้ความสามารถในการจัดงานให้

สอดคล้องกับความต้องการ และความคาดหวังของผู้ร่วมงานหลักสำคัญที่บริหารงานจนประสบความสำเร็จ โดยยึดหลักของพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ที่พระราชทานแก่ข้าราชการทุกหมู่เหล่าให้นำมาเป็นข้อคิดให้แก่ ข้าราชการครู และบุคลากรทุกฝ่ายเป็นประจำทุกเดือน นำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพได้แก่ ฉันทะ ความพึงพอใจ โดยให้บุคลากรทุกคนได้ทำงานอย่างที่ท่านเองชอบ ปฏิบัติงานด้วยความวิริยะอุตสาหะมีความเพียรพยายามในการทำงาน ทำงานด้วยความคิดก่อนทำ การทำงานด้วยความไต่ตรอง มีความรอบคอบ ถูกต้อง รวดเร็ว การบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการทั้งจากภายใน และภายนอกองค์กร ดังนั้นผู้บริหารหน่วยงานจึงเป็นผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นแบบอย่างที่ดีในองค์การที่จะนำหน่วยงานสู่ความสำเร็จ ต้องมีคุณลักษณะของผู้นำที่สำคัญตาม Cherdhak Style 11 ประการ ได้แก่ มีความซื่อสัตย์ มีความยุติธรรม มีความมุ่งมั่น ขยัน อดทน มีความรับผิดชอบสูง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีภาวะผู้นำสูง กล้าตัดสินใจ และมีคุณธรรมจริยธรรมมีวุฒิภาวะทางอารมณ์สูงเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และมีความจริงใจ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่รับผิดชอบดูแลโรงเรียนประถมทั่วประเทศซึ่งแต่ละโรงเรียนจึงมีความแตกต่างกันทั้งสภาพ ภูมิศาสตร์สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจและปัจจัยอีกหลาย ๆ อย่าง จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ครูมีปัญหการทำงานที่ต่างกัน จากการศึกษาของ จารุณี กาญจนโนสธ เรื่องพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมด้านมิตรสัมพันธ์ตามการรับรู้ของครูในสามอันดับแรก คือ การไม่ยอมรับความคิดเห็นใหม่ ๆ การปฏิเสธที่จะอธิบายถึงการปฏิบัติงานของตนเอง และการหลีกเลี่ยงการคบหาสมาคมกับผู้ร่วมงานซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ นี้จะนำไปสู่การแตกความสามัคคีกันทำให้เกิดความเหินห่างในการทำงานหรือบางครั้งอาจถึงขั้นเกิดความขัดแย้งกันในโรงเรียนโดยที่ผู้บริหารจะต้องดำเนินการแก้ไข สักัญญา โต๊ะเซ็น และจรัสอติวิทย์ภรณ์ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารในโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอสะเดาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลา เขต 3 ได้กล่าวไว้ในบทนำว่า โรงเรียนเป็นองค์กรที่มีบุคลากรอยู่ร่วมกันจำนวนมากจึงต้องมีการขัดแย้งกันเป็นธรรมดาไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งความขัดแย้งในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารกับครูอาจจะมีสาเหตุมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมในโรงเรียนและความคิดหรือทัศนคติไม่ตรงกันส่งผลต่อการบริหารงานของโรงเรียนได้ผลการวิจัยยังพบว่าการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารอยู่ในระดับมากแสดงให้เห็นว่าในโรงเรียนประถมศึกษามีปัญหาความขัดแย้งมากจนอาจส่งผลให้เกิดความเหินห่างระหว่างครูกับผู้บริหารได้นอกจากความขัดแย้งที่ทำให้เกิดการเหินห่างแล้วยังมีครูบางส่วนที่ขาดทักษะความคิดริเริ่ม และสร้างสรรค์ในการทำงานต่าง ๆ ของโรงเรียนอีกทั้งยังขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย สักัญญา พงษ์ศรีตา ได้กล่าวถึงปัญหาของครูว่า ครูบางส่วนยังขาดความตระหนักในหน้าที่รับผิดชอบ นั้นขาดคุณธรรมจริยธรรมส่งผลให้คุณภาพการศึกษาลดลง และยังได้เสนอแนวทางการพัฒนาทักษะของครูพันธุ์ใหม่ในยุคไทยแลนด์ 4.0 ว่าครูจะต้องพัฒนาทักษะการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของตนเองที่มาจากการอ่านหรือศึกษาจากสิ่งที่มีอยู่เดิมให้เกิดความรู้ใหม่ นอกจากนี้การใช้ระบบการคิด และการจินตนาการก็เป็นตัวก่อให้เกิดความรู้ เช่น การประยุกต์วิธีการทำงานใหม่ ๆ แต่เป้าหมายยังคงเดิม

จากความสำคัญของภาวะผู้ตามของครูในโรงเรียนดังที่กล่าวมาประกอบกับสภาพปัญหาการบริหารในโรงเรียนประถมศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบภาวะผู้ตาม เพื่อค้นหารูปแบบผู้ตามที่สามารถทำงานได้เหมาะสมที่สุดในโรงเรียนประถมศึกษา โดยศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา” ซึ่งการบริหารงานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในยุคของการปฏิรูปการศึกษาก็เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่ต้องอาศัยภาวะผู้ตามที่มีคุณภาพในการที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายทางการศึกษา ซึ่งผลการศึกษาที่ได้มาจะสามารถนำเป็นข้อมูลในการพัฒนาภาวะผู้ตามให้เกิดประสิทธิภาพต่อการบริหารงานของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
- 1.3.2 เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
- 1.3.3 เพื่อตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology Research Design) โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ ภาวะผู้ตาม หลักพุทธธรรม ข้อมูลสถานศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ยกร่างรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
3. ตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครู ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาโดยแจกแบบสอบถาม

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 28,339 โรงเรียน โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มตัวอย่างใช้สำหรับศึกษาสภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครู ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 379 โรงเรียน โดยการใช้ตารางของเครชี และมอร์แกน ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95
2. กลุ่มตัวอย่างสำหรับตรวจสอบ รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 379 โรงเรียน โดยการใช้ตารางของเครชี และมอร์แกน ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และไม่ซ้ำกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาสภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครู

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จากการแจกแบบสอบถามมี ดังนี้

ผลการวิจัยสภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จากการแจกแบบสอบถามผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 379 คน โดยการสุ่มอย่างง่ายแบบเป็นระบบ(Systematic Sampling) ได้รับแบบสอบถามกลับมาจำนวน 364 คน คิดเป็นร้อยละ 96 โดยมีผลการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	122	33.52
หญิง	242	66.48
รวม	364	100.00

อายุ		
น้อยกว่า 30 ปี	79	21.70
30 - 40 ปี	90	24.73
41 - 50 ปี	104	28.57
มากกว่า 50 ปี	91	25.00
รวม	364	100.00
วุฒิการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	49	13.46
ปริญญาตรี	137	37.64
ปริญญาโท	161	44.23
ปริญญาเอก	17	4.67
รวม	364	100.00

จากตารางที่ 4.1 เมื่อพิจารณาจำนวนผู้บริหารในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 364 คน จำแนกตามเพศ เป็นเพศหญิงมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 66.48 และเพศชายคิดเป็นร้อยละ 33.52 จำแนกตามอายุ ผู้บริหารที่มีอายุในช่วง 41 - 50 ปี มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.57 อายุ 30 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.73 อายุมากกว่า 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.00 และอายุน้อยกว่า 30 ปีคิดเป็นร้อยละ 21.70 ตามลำดับ จำแนกตามวุฒิการศึกษา ปริญญาโทมีจำนวนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 44.23 ปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 37.64 ต่ำกว่าปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 13.46 และปริญญาเอกคิดเป็นร้อยละ 4.67 ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาสภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาโดยการแจกแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่เป็นเพศหญิงอายุอยู่ระหว่าง 41 - 50 ปีมีวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาโท พบว่า

สภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อนำพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากด้านที่มีปัญหามากไปหาด้านที่มีปัญหาน้อยปรากฏว่า ผู้ตามแบบเฉื่อยชามีปัญหามากที่สุด ผู้ตามแบบเอาตัวรอด ผู้ตามแบบเห็นห่าง ผู้ตามแบบปรับตาม และผู้ตามแบบมีประสิทธิผลมีปัญหาน้อยสุด ตามลำดับซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารจำนวน 5 ท่าน ก็มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า ครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มีภาวะผู้ตาม 5 แบบได้แก่ ภาวะผู้ตามแบบเห็นห่าง ภาวะผู้ตามแบบเอาตัวรอด ภาวะผู้ตามแบบเฉื่อยชา และภาวะผู้ตามแบบมีประสิทธิผล ซึ่งแบบภาวะผู้ตามทั้ง 5 แบบนั้นได้มีการนำเสนอโดย Robert E Kelley ได้จัดแบบของภาวะผู้ตามไว้ ดังนี้ ผู้ตามแบบเห็นห่าง ผู้ตามแบบเฉื่อยชา ผู้ตามแบบปรับตาม ผู้ตามแบบทำงานเอาตัวรอด และผู้ตามแบบมีประสิทธิผล โดยรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) แนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรม 4) เงื่อนไขแห่งความสำเร็จซึ่งสอดคล้องกับ พิเชษฐ์ โพธิ์ภักดี ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบว่ารูปแบบนั้นจะต้องมีองค์ประกอบหลัก คือ หลักการ วัตถุประสงค์ โครงสร้าง สารสำคัญหรือการปฏิบัติ และเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จ

การตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผู้วิจัย ได้ดำเนินการตรวจสอบรูปแบบด้วยการแจกแบบสอบถามผู้บริหารในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จากนั้นนำผลการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไข และนำเสนอรูปแบบ ผู้บริหารที่ตอบแบบสอบถามในครั้งนี้เป็นผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพศชายอายุระหว่าง 41 - 50 ปี มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 15 ปี จากการตรวจสอบรูปแบบ พบว่า ด้านความเป็นประโยชน์มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความถูกต้องอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากแสดงว่าผู้บริหารมีความเห็นว่า รูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยการใช้หลักธรรมอริยบท 4 เป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จให้ครูมีภาวะผู้ตามที่ดีนั้น มีความสอดคล้องกับการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่จะนำมาใช้กับครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ Keeves ที่อธิบายไว้ว่า รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้น การใช้รูปแบบสามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกต และหาข้อมูลสนับสนุน

เมื่อพิจารณาในองค์ประกอบทั้ง 4 ส่วน ของรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรม ของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ แนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้ตามตามหลักพุทธธรรม และเงื่อนไขความสำเร็จมีผลการตรวจสอบรูปแบบดังต่อไปนี้

หลักการของรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความถูกต้องอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความเหมาะสมและด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก แสดงว่าหลักการมี

ความสอดคล้องกับการเสริมสร้างภาวะผู้ตามมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้ ซึ่งยังสอดคล้องกับ ทิศนา ขัมมณี ได้อธิบายว่า รูปแบบที่สามารถใช้เป็นแบบแผนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้นได้ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ คือ หลักการ ปรัชญา ทฤษฎี แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐาน หรือเป็นหลักของรูปแบบนั้น ๆ

วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาด้านความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดด้านความถูกต้องด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากแสดงว่าวัตถุประสงค์มีความสอดคล้องกับการเสริมสร้างภาวะผู้ตาม มีความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สมาน อัสวภูมิ ได้อธิบายว่าวัตถุประสงค์ในการทำรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งผู้ออกแบบจะต้องรู้ว่ารูปแบบทำขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์สิ่งใดโดยทั่วไปนั้นการพัฒนาแบบทำขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหา หรือเพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลดี

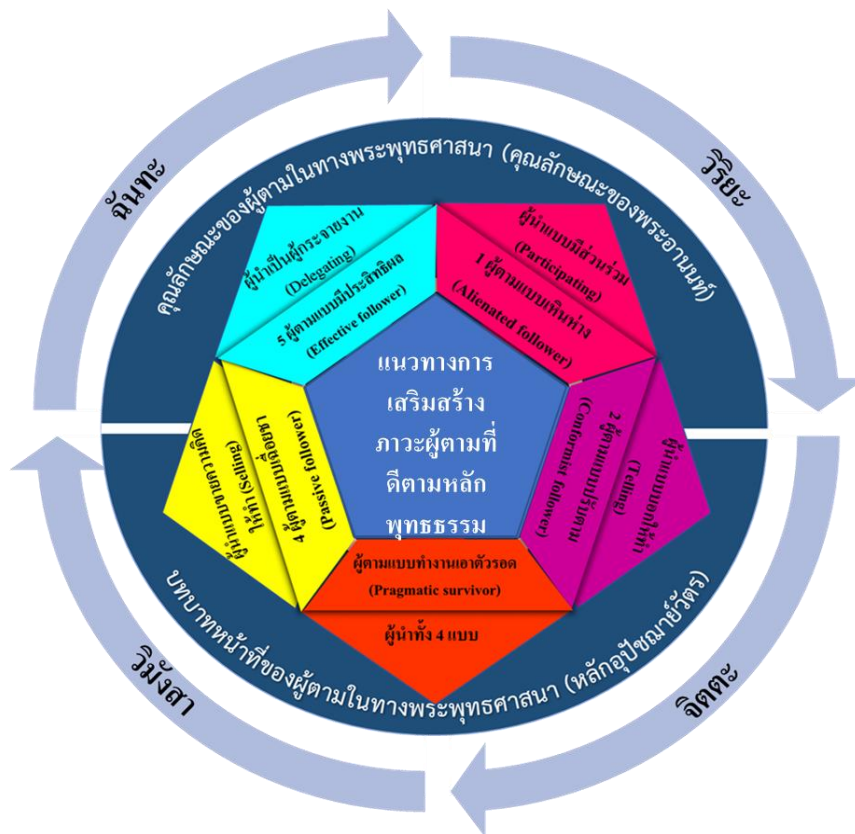
กระบวนการของรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาด้านความเป็นประโยชน์ และด้านความถูกต้องอยู่ในระดับมากที่สุดด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก แสดงว่ากระบวนการของรูปแบบมีความสอดคล้องกับการเสริมสร้างภาวะผู้ตามมีความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ได้โดยกระบวนการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมแบ่งออกเป็น 3 ส่วน มีผลการตรวจสอบ ดังนี้

แบบภาวะผู้ตาม มี 5 แบบ คือ แบบเห็นทาง แบบปรับตาม แบบเอาตัวรอด แบบเฉื่อยชา และแบบมีประสิทธิภาพโดยแบบภาวะผู้ตามในแต่ละแบบมีผลการตรวจสอบ ดังนี้ ผู้ตามแบบเห็นทาง ด้านความถูกต้องอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากแสดงว่าภาวะผู้ตามแบบเห็นทางมีความสอดคล้องกับการเสริมสร้างภาวะผู้ตาม มีความเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ได้ ผู้ตามแบบปรับตาม ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านความถูกต้อง ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเป็นไปได้ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านความเหมาะสม ผู้ตามแบบทำงานเอาตัวรอด ด้านความถูกต้องอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ผู้ตามแบบเฉื่อยชา ด้านความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม และด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ผู้ตามแบบมีประสิทธิภาพ ด้านความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความเป็นประโยชน์ ด้านความถูกต้อง และด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก แสดงว่าแบบภาวะผู้ตามมีความสอดคล้องกับการเสริมสร้างภาวะผู้ตามมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้โดยสอดคล้องกับ Robert E Kelley ได้กล่าวถึงผู้ตาม 5 แบบมี ดังนี้

1. ผู้ตามแบบเห็นทาง เป็นคนที่เฉื่อยชาแต่มีความเป็นอิสระ และยังมีมีความคิดสร้างสรรค์ที่สูงผู้ตามแบบเห็นทางส่วนมากเป็นผู้ตามที่มีประสิทธิผลมีประสบการณ์ และผ่านอุปสรรคมาก่อน
2. ผู้ตามแบบปรับตาม เป็นผู้ตามที่มีความกระตือรือร้นในการทำงานแต่ยังขาดความคิดสร้างสรรค์
3. ผู้ตามแบบเอาตัวรอดจะเลือกใช้ลักษณะผู้ตามแบบใดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่จะเอื้อประโยชน์กับตัวเองให้มากที่สุด และมีความเสี่ยงน้อยที่สุด

4. ผู้ตามแบบเฉื่อยชาชอบพึ่งพาผู้อื่น ขาดความอิสระ ไม่มีความคิดสร้างสรรค์
5. ผู้ตามแบบมีประสิทธิผลเป็นผู้ที่ที่ความตั้งใจในการปฏิบัติงานสูงมีความสามารถในการบริหารจัดการงานได้ด้วยตนเอง

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

ภาพที่ 4.3 แนวทางเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ผู้วิจัยได้เสนอองค์ความรู้ใหม่จากผลการวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เป็นรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Semantic Model) โดยมีอิทธิบาท 4 เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรม ดังภาพที่ 4.3

อธิบายได้ว่าแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีตามหลักพุทธธรรมของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ได้แบ่งภาวะผู้ตามของครูออกเป็น 5 แบบ และภาวะผู้ตามในแต่ละแบบต้องจับคู่กับภาวะผู้นำที่เหมาะสม ได้แก่

1. ผู้ตามแบบเห็นทาง คู่กับ ผู้นำแบบมีส่วนร่วม
2. ผู้ตามแบบปรับตาม คู่กับ ผู้นำแบบบอกให้ทำ
3. ผู้ตามแบบทำงานเอาตัวรอด คู่กับ ผู้นำทั้งสี่แบบ
4. ผู้ตามแบบเฉื่อยชา คู่กับ ผู้นำแบบขายความคิดให้ทำ
5. ผู้ตามแบบมีประสิทธิภาพ คู่กับ ผู้นำแบบกระจายงาน

จากนั้นเสริมสร้างภาวะผู้ตามที่ดีของครูตามแบบภาวะผู้ตามด้วยหลักธรรมอริยบท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการ เพื่อให้ครูมีคุณลักษณะ และบทบาทหน้าที่ของผู้ตามในทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

คุณลักษณะของผู้ตามในทางพระพุทธศาสนามีดังต่อไปนี้

1. รับฟังผู้รอบข้าง ครูที่เป็นผู้ตามที่ดีนั้นต้องรับฟังคนรอบข้างตลอดถึงอ่านค้นคว้าหาความรู้ และจับใจความให้ได้ พิจารณาตรึกตรองให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยปัญญา
2. มีสติ ครูที่เป็นผู้ตามที่ดีต้องมีสติอยู่ตลอดเวลาที่กำลังทำสิ่งใดอยู่สิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์หรือโทษต่อสถานศึกษา ถ้าเป็นโทษก็หยุดการกระทำนั้น แต่ถ้าเป็นประโยชน์ก็ดำเนินการให้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างเต็มที่
3. มีวิธีการจำที่ดี ครูที่เป็นผู้ตามที่ดีต้องมีวิธีการจดจำกระบวนการทำงานเรื่องที่ผู้บริหารพูดหรือสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้พอสมควร เมื่อผู้บริหารหรือครูด้วยกันสอบถามก็สามารถให้คำตอบหรืออธิบายในภาพรวมเบื้องต้นได้
4. มีความเพียรพยายาม ครูที่เป็นผู้ตามที่ดีต้องมีความเพียรพยายามในการทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารไม่ต้องกระตุ้นให้ทำ
5. รักษาผลประโยชน์ขององค์กร ครูที่เป็นผู้ตามที่ดีต้องมีความคิดที่จะช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในเบื้องต้นในการบริหารงานให้แก่ผู้บริหาร ตลอดจนสอดส่องดูแลผลประโยชน์ของผู้บริหารและองค์กรด้วย

บทบาทหน้าที่ของผู้ตามในทางพระพุทธศาสนา มีดังต่อไปนี้

1. ครูควรช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้บริหาร และเพื่อนครูด้วยกัน เท่าที่ตนเองสามารถทำได้ และไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นด้วยกาย วาจา ใจ
2. ครูควรเรียนรู้ และยอมรับการอบรมต่าง ๆ จากผู้บริหารและครูที่มีอาวุโสมากกว่า เช่น มารยาท กระบวนการ ขั้นตอน การใช้ชีวิตในสถานศึกษา ฯลฯ เพราะผู้บริหารเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์มาก่อนและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในสถานศึกษาเป็นอย่างดี
3. ครูควรป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายทั้งในทางตรง และทางอ้อมต่อตัวผู้บริหาร และสถานศึกษา เพราะเมื่อความเสียหายนั้นเกิดขึ้นแล้วจะมีผลกระทบกับภาพลักษณ์ และคนทุกคนภายในองค์กรนั้นด้วย
4. ครูควรให้เกียรติ และมีความเคารพต่อบริหารจะทำการสิ่งใดที่นอกเหนือคำสั่ง หรือมีเรื่องที่ผู้บริหารควรจะต้องแจ้งให้ทราบเพื่อไม่ให้เป็นการข้ามหน้าข้ามตา เมื่อมีข้อโต้แย้งก็แสดงความคิดเห็นด้วยความเคารพ
5. ครูควรให้กำลังใจ หรือแสดงความคิดเห็นเมื่อผู้นำเกิดปัญหา เช่น แสดงความคิดเห็นในมุมมองของตนเอง เสนอแนวทางเป็นตัวเลือกในการตัดสินใจ หรือให้กำลังใจเมื่อผู้นำรู้สึกท้อถอย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่าสภาพปัญหาภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ภาวะผู้ตามที่พบมากที่สุด คือ ภาวะผู้ตามเฉยเฉื่อยชา ซึ่งเป็นผู้ตามที่ชอบฟังผู้อื่น ขาดความคิดสร้างสรรค์ ไม่ชอบการรับผิดชอบ ทำงานเท่าที่ได้รับมอบหมายแล้วหยุด หากจะให้ทำต่อต้องบอกหรือสั่งใหม่ และกว่างานจะคืบหน้าได้ต้องใช้การติดตามตรวจสอบอย่างใกล้ชิด จึงควรจะได้รับการเสริมสร้างภาวะผู้ตาม โรงเรียนและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาควรนำไปกำหนดเป็นนโยบาย

ข้อเสนอแนะด้านการนำไปปฏิบัติ

ผู้บริหารควรที่จะเสริมสร้างภาวะผู้ตามให้กับครูและบุคลากรทางการศึกษาภายในสถานของตน ให้มีคุณลักษณะของผู้ตามในทางพระพุทธศาสนา (คุณลักษณะของพระอานนท์) และมีบทบาทหน้าที่ของผู้ตามในทางพระพุทธศาสนา (หลักอุปัชฌาย์วัตร) เพื่อให้ครูมีครูมีภาวะผู้ตามที่ดีและสามารถปฏิบัติ

หน้าที่หรืองานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาได้อย่างดี ทำงานร่วมกับผู้บริหาร หัวหน้าสายงานและเพื่อนร่วมงานด้วยความเต็มใจและมีความสุข ซึ่งในการวิจัยในครั้งนี้ใช้หลักธรรมอิทธิบาท ๔ เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการเสริมสร้างภาวะผู้ตาม ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรเลือกรูปแบบการเสริมสร้างภาวะผู้ตามให้ตรงตามแบบภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในบริบทของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของสถานศึกษา จึงควรทำการวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างภาวะผู้ตามของครูในสถานศึกษาในระดับอื่น ๆ ต่อไป
2. ควรทำการศึกษาวิจัยภาวะผู้ตามแบบเฉื่อยชาของครูสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เนื่องจากผลการวิจัยในครั้งนี้ผู้ตามแบบเฉื่อยชามีสภาพปัญหามากที่สุด

บรรณานุกรม

- พิเชษฐ์ โพธิ์ภักดี, “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนนิติบุคคล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *ดุชนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553).
- ทิตนา แคมมณี, *รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 1-6.
- สมาน อัสวภูมิ, *การพัฒนารูปแบบการบริหารการประถมศึกษาระดับจังหวัด*, *วารสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี* 2(7): 83-84.
- Kelle, R.E. *The power of followership*. (New York: Doubleday, 1992).
- Keeves, P. J., *Educational Research Methodology and Measurement: An International Handbook*, Oxford, (England: Pergamon Press, 1988), p. 560.